

איפה הגיבורים כולם?

הידיעה הזאת מנקרת במוחה של אליסיה, ואינה נותנת לה מנוח. לפתע היא פוקחת את עיניה, רואה ושומעת מה קרה. היא הולכת לראות את הפגנות בנייהמישפחות של הנעדרים. (הבימאי לואי פיאנצו צילם אותן במציאות). היא מטרידה את בתי החולים ומישרדי הרישום. מפשפשת ברשימות של אירגוןמישפחות הנעדרים.

תוך כדי כך היא מתחילה לראות גם את בעלה האהוב כאור חרש. הוא היה משתתף פעולה של המיטטר. מצליח, המוכן להקריב את הכל למען העצלה. אדם המצדיק את הרציחות והחטיפות. ואולי הלשין בעצמו על החבר של ידידה?

אליסיה (השחקנית נורמה אליאנדרו, שמישחקה מהדהד בכל הסרט) מסתכלת בגני הקטנה, מרכז חייה וחייה בעלה, ומרי יום גזברים לבטיה. האם מותר לה להחזיק בילדה אהובה זו, מבלי לדעת מה קרה לאמה האמיתית? האם הזקנה שהכירה באקראי, אשר בתה ונכדתה נעלמו בדיוק בתקופה הנדונה, היא סבתה של הילדה?

מישפחתה נהרסת, יחד עם כל עולמה. בעלה הופך לאויב, ובסוף נשאר השניים אבודים, הרוסים, קורבנות חפיסימפשע של טרגדיה נוראה.

חפיסימפשע? הסרט הוא כתביאישום נורא נגד האנשים שהיו ושתקו, שהעלימרים והסתדרו כאשר סביבם התרחשו הוועות. "האנשים הטובים", הקונפורמיסטים שכל חברה משופעת בהם — בארגנטינה, בגרמניה, בישראל.

איך הסרט חורץ דין. אך הסיפור עצמו פוסק: אשמים!

אדם של ה"מטרו"

יתכן שאינך מכיר אותו פנים-אלפנים, אך את יצירותיו בוודאי ראת פעמים רבות. אכן, מעטים הצעירים בארץ שזכו בקהל כה רב.

אדם קלר הוא אמן הציור. הוא מצויר סיסמות על קירות, כתאיטלפונים ובמקומות מתאימים רומים. הלאה הכיבוש. כהנא לכלא. נאצים החוצה.

אדם טוען שאני אשם בכל. העולם הזה הוא ששינה את דעותי ועיצב את עולמו הרוחני-הפוליטי כהיותו נער. זה היה מסיכות שונות לגמרי, סיפר. "שמעתי כילד צעיר שזוהו עיתון פורנוגרפי, והגליון שנפל לידי היה גליון אישה-השנה של 1965. זה היה פינחס ספיר. עבתי על העיתון ולא מצאתי תמונת עירום אחת לרפואה. מרוב רוגז הצאתי גפרור ושרפתי את העיתון."

זאת היתה התחלה טובה. בגיל 13 קראתי בהעולם הזה מודעה שמבוקשים מתנדבים לעזרה במסעיהבחירות של תנועת העולם הזה — כוח הרוש, בבחירות 1969 בהסתדרות. למעשה התחלתי לקרוא את השבועון ברצינות מייד אחרי מילחמת ששת-הימים, ואחר-כך קראתי את הספר מילחמת היום השבעי של אורי אבנרי. אני זוכר שאחרי שקראתי את הספר הסתובבתי ברחובות בהרגשת סתירות. חשתי שכל עולמי התהפך."

מאז אני זוכר את אדם. הוא בא אל תנועת העולם הזה כנער. הוא היה שונה מכל שאר הצעירים. שבאו אל התנועה החדשה מתוך הרגשת-שליחות, ובאמונה שאנחנו הולכים להקים ישראל אחרת, נקיה, מוסרית, שוחרת שלום וצדק.

לאנשים כאלה יש ציפיות כלומינגבלות, והם יכולים להיפגע בנקל מן ההיתקלות בחיים כמו שהם. וכך סיפר אדם קלר לא מכבר: בשנת 1971 נפרדו אבנרי ושלוש שנים. הפילוג נכוח חדש פגע בי מאוד. הייתי בן 16, והייתה לי אז תקופה שחשבת ברצינות לקפוץ ממיגדל שלום ובכיס חולצתי מיכתב הקורא לאבנרי ולכהן השלום ביניהם."

אדם הלך לצבא, חזר, הלך לאוניברסיטה, הקים איתנו את שלי, ואחר-כך את אלטרנטיבה והתנועה המתקדמת. אבל הוא לא היה מוגבל למסגרת אחת. הוא היה בשלום עכשיו ובש גבול בוועד לסולידריות עם ביר-זית ובוועד נגד מילחמת לבנון. בעשור האחרון לא היתה הפגנה אחת למען השלום, או נגד הכיבוש והריבוי, שהוא לא השתתף בה. הוא פעל פעמים רבות על דעת עצמו. הוא ספג מכות, נעצר, אך בעיקר השאיר את רישומו בהדבקת כרזות ובציור סיסמות.

בשנים האחרונות נודע שמו גם בעולם. מפני שהוא ערך את הביטאון האנגלי הקטן של המועצה הישראלית למען שלום ישראל-פלסטין, הנקרא בחוגים פוליטיים ואקדמיים ברחבי תבל.

הוא אנציקלופדיה מהלכת של ידע היסטורי. אם תראה אדם הולך ברחוב וקורא ספר, תדע שזה הוא.

קשה לתאר את ארץ-ישראל בלעזי. קירות תל-אביב יהיו זקוקים לגרוד של מחליפים כדי למלא את מקומו. כי אדם נפרד השבוע ויצא לשליחות של שנתיים לפאריס. מלחמת גילן, גם הוא איש העולם הזה לשעבר, המוציא שם ביטאון קטן הקרוי ישראל אנד פלסטין, המזין אותו לעבוד עימו שם.

יתכן שקירות תל-אביב ינשמו לרווחה. אבל מה יהא על קירות פאריס? על האופרה?

קלר

בניין האינולירדים? כנסית מונמארטר? אל דאגה: אדם קלר הבטיח לי אישית שייציר רק בתחנות המטרו, ושם זה מותר ומקובל על הכל.

קיבלתי גם ד"ש מדינס גולדברג: הוא חזר לפעילות מלאה בקונגרס, אחרי שהכריז שוכנעו לגמרי שהשתחרר מן הכלא בתום-לב. ושנפל קורבן לתרגיל-דימיה.

מה יקרה הלאה? הנציג השחור ייחל לפיתרון-שלום, שיביא להקמת מיטטר דמוקרטי. אבל הוא לא האמין שזה יקרה. הוא היה פסימי, וציפה למרחץ-הרמים הגורא, הנראה עתה כבלתי-נמנע.

שני הכתורים משידףיני, הורוע המדינית של הצבא האירי הרפובליקאי, היו אנשים שונים לגמרי. הם מוכנים למילחמה אלימה שתמישך עשרות שנים. על ההסכם שהושג זה עתה בין מארגרט תאצ'ר וממשלת-אירלנד דריבר בבו, כמו שהפלסטנים מדברים על קמפדייוויד.

יש דמיון מסויים בין צפון-אירלנד והגדה המערבית. המתחלים שלנו יוצרים עתה באופן מלאכותי את הכעיה שאותה יצרו המתנחלים הפרוטסטנטיים באירלנד הצפונית לפני מאות בשנים. שני האירים התלהבו מאוד כששמעו שהייתי בנעוורי חבר המתחרת, שלחמה בכיבוש הכריטי בארץ, ושנאמר לנו אז ללמוד את תולדות מילחמת-השיחרור האירית. אחרי כמה כוסות יין (הם היו מעדיפים בירה, אך האיטלקים שותים יין) ניסינו לשרי שירים איריים, אך היה נדמה לי שאני בקיא בהם יותר מהם.

מקובל לחשוב על מילחמת צפון-אירלנד כעל מילחמת-דתות, ברוח ימי-הביניים. אולם אנשי שייפין רוצים בקהילה סר

ציאליסטית. הם בעד חופש-הגירושין וחופש-ההפלות, והכנסיה הקתולית האירית מתייחסת אליהם בשלילה גמורה.

הכומר הצעיר מהפיליפינים התעניין במיוחד בתופעת האנטישמיות. בארצו יש סינים רבים, המצליחים מאוד בעסקים והמעוררים את שינאת ההמונים. האם זה דומה למצב היהודים באירופה? אמרתי שאין לאנטישמיות הסבר רציונלי ופשוט. היא פרוחה בארצות שבהן הצליון היהודי ושיגשגו, אך גם בארצות שבהן היו היהודים עניים מרודים. תיאורי הברית החדשה על צליבת ישוע בוודאי תרמו תרומה חשובה מאוד לכך, אך גם בהם אין הסבר מספק. אני מודה שאיני מסוגל להסביר את התופעה.

לצד הכינוס נערכו כמה מסיבות-עיתונאים מטעם נציגי התנועות השונות. אולם מסיבת-העיתונאים המשותפת שערכו הישראלים והפלסטנים עוררה את תשומת-הלב הרבה ביותר. האולם היה מלא עד אפס מקום. העולם הנאור רוצה להאמין ביכולת שני העמים שלנו להתפייס ולהתפשר, והוא משתוקק לראות את פניה של ישראל האחרת. יתכן שבעוד כמה ימים תהיה מסיבת-עיתונאים כזאת שווה שלוש שנות-מאסר.

אין חפים מפשע

שבוע אחרי שהקשנתי ברומא לנאומה של האשה הארגני טינית, שסיפרה על 30 אלף הגברים והנשים, הנערים והנערות, שנעלמו בארגנטינה בימי ההודנות הצבאית, הוזמנתי בתל-אביב להקרנה מוקדמת של הסרט הסיפור האמיתי. בשעה ששמעתי את ההרצאה ברומא, בא לי לבכות. ב-11 הדקות של הסרט, לא הצלחתי לעצור את הדמעות.

יש אנשים שרמיונם אינו מספיק כדי לחוש את האמת החיה שמאחורי המילים של הרצאה או מאמר. כאשר יראו את הסרט — וחובה היא לראותו — הם יבינו.

זהו סרט ארגנטיני, שצילמוהו התחיל במחתרת עוד בימי הרוונות, ונמשך אחרי שהארץ עברה לפסים דמוקרטיים. סרט הסכונני, פשוט, המספר את הסיפור באמצעים מינימליים. בתום הסרט מרגיש הצופה כאילו נטחן במכונת-כשר.

1983. זוג בורגני כבואנוס-אירס, אחרי נפילת המיטטר הצבאי. אשה בבת 40, תמימה, מורה להיסטוריה בבית-ספר תיכון. בעלה — איש-עסקים מצליח, מנכ"ל של חברה גדולה. לשניים ילדה קטנה ומתוקה בת 4, גבי. בהדרגה מתברר שהילדה היא מאומצת.

האם, אליסיה, אשה שעברה את שבע שנות הרוונות מבלי להרגיש ברב, שומעת את הסיפור ומסר אותה למימון לידידי לקחו את הילדים מן האמהות ומסרו אותם לאימוץ לידידי המיטטר שחשביהילדים, לפני שההורים נצחו. ילדים שנולדו במאסר נעלמו כמו הוריהם, מבלי להשאיר אחריהם עקבות.

ברוך שלא עשני מבקר-קולנוע. כך אני פטור מלכתוב על המירקם הקולנועי של סרט, על איכות הצילום, על טיב העלילה, על עומק המישחק. אני יכול סתם לכתוב אם נהייתי מסרט או השתעממתי, אם אהבתי או שנאתי.

ראיתי השבוע את הסרט הכל ולא כלום. ואהבתי כל רגע שבו. אחרי שעתיים של צפיה בו הצטערתי שהוא נגמר, והמשכתי לחשוב עליו באותו יום ולמחרת.

סטריס

זהו סרט על אשה אנגליה. כמילחמת-העולם הוצנחה על ארמת צרפת, ושימשה שם כבלדרית של המחתרת. באחד הלילות מופיע אצלה צנחן אנגלי אחר, הם עוברים יחד חוויה של היתקלות בנאצים, מתעלסים בצורה חטופה ונרגשת. בכוקר נעלם הבחור, בדרכו אל הסכנה הכאה.

זוהי ההתחלה. אחר-כך מחפ"ת האשה (מריל סטריס), כל חייה חוויה דומה. אין היא משלימה עם חיי היומיום התפלים, חסרי הכלכלית והטעם. הכל נראה לה כנגידה באיריאליים שלמענם סיכנו היא וחבריה את חייהם הצעירים. היא מחפשת אהבה שתשווה בעומק ריגשותיה לאותם רגעים של התעלסות, כצל המוות, תחת אפס של הנאצים. היא מגלה שהכל בגוד, שגיבורי האתמול נכנעו ומסתפקים בחיי השגרה העלובים עם אשה וילדים ספרברי.

יום לפני שראיתי את הסרט הופעתי כסימפוסיון עם ישעיהו ליבוביץ. הוא דיבר על הגבורה האמתית, להבדיל מן הגבורה שבקרב, ואמר: "כולם יכולים להיות גיבורים במילחמה — צדיקים ורשעים, טובים ורעים. אבל גיבורי-המילחמה פושטים את המדים והופכים לאיפעם לסמרטוטים." לפי ליבוביץ, הגיבור האמיתי הוא כפי שהגדיר אותו הרמ"א (ר' משה איסרליש): מי שלא מתירא מפני המלעגים עליו. כלומר: מי שאינו חושש להשמיע דיעה הנוגדת את דעת הרוב.

כל מי שהתנסה בחוויה קרבית שאל את עצמו, לא פעם: "איך זה קרה שגיבורי-המילחמה הפכו לאזרחים כל-כך נכנעים ועלובים?"

זוהי השאלה של הסרט. אין בו תשובה. אבל יש בו צילומים נהדרים של ירון, ודיון על מילחמת-סיני של 1956, ומישחק נפלא של ג'ון גילגור, ובעיקר: מריל סטריס.

חלשות מעמק הבכא

באתי לרומא כדי להשתתף בכינוס שהיה מוקדש לזכויות העמים ולשיחרורם. המזמין היה גוף איטלקי, שבו משתתפות כל המפלגות העיקריות. המזמנים היו חברים של תנועות-שלום, תנועות-שיחרור ולוחמי-צדק מכל העולם.

היו שם שחורים מדרום-אפריקה, קתולים מצפון-אירלנד, כומר צעיר מהפיליפינים, כורדים מעיראק, אנשי סולידריות מפולין, מודרים נגד מיטטר-העריצות באמריקה הלאטנית, ועוד ועוד. מדיבריהם אפשר היה להרכיב קאטאלוג של יסורי העולם.

יש שתי ישראל, יש ישראל היוצאת מגידרה (תרתי משמע) כדי להודות עם כל הרשע שבעולם, ישאל המחבק את הגיוענים של הרוס-דאפריקה, שעלפי ריווחים זרים, מאמנת צבאות פרטיים של בעלי-חיות צלננים בפיליפינים, ועוד ועוד ועוד.

יש ישראל אחרת, זו שבה חונכתי, ששרה פעם את שירי הרפובליקה הספרדית ושהעריצה את המיצעד הארוך של מאו, זו שכל שוחרי הקידמה והחופש בעולם תמכו בה עם הקמתה. ניסיתי לייצג ישראל זו. המארחים הזמינו גם את עורכת-הדין לאה צמל, שפועלת למען העצירים בגדה המערבית מושכת תשומת-לב עולמית.

הנאום המרגש ביותר ששמעתי בכינוס היה מפי אשה ארגנטינית, שריברה כסינגון ויש על הקללה של ארצה: בעיית הנעדרים. כימי הארקטורה הצבאית נעלמו רכבות בנייארם, כאילו בלעה אותם הרקט. מימשפחותיהם בקרועות מוח שנים בין יאוש ותיקוה. אין הם יודעים אם יקריהם — נערי בית-ספר, סטודנטים, צעירות שהגיעו זה עתה לפריקן, פעילי אגודות מיקצועיות, עיתונאים, אינטלקטואלים — חיים או מתים. האם נרצחו כעיוניים האם הם חיים ונמקים במחנות סוריים, במיטטר של זוועה? האם נקברו או נזרקו לכרישים?

בארגנטינה התחלף המיטטר, וקיימת בה עתה דמוקרטיה חלקית. אך הנעדרים לא התגלו, ולמישפחות לא נמסר דבר. והתופעה עצמה התפשטה מזמן בארגנטינה לארצות רבות אחרות ברחבי היבשת. מדי יום ומדי לילה נעלמים אנשים נוספים. ראיתי מישפחות שכולות אצלנו. הן, לפחות, יודעות מה קרה ליקיריהן. הן יכולות לעלות לקיברותיהם. ואילו רכבות מישפחות אלה חיות באירואות קורעת-לב.

הנאומים היו חשובים, אך השיחות המעניינות ביותר היו בין הישיבות. בארוחות ארוכות של פאסטה ויין, שם ניתן להחליף דעות, לקבל ולמסור מידע, להתווכח.

יובנתי במיוחד את הנציג של הקונגרס הלאומי האפריקאי, המנהל כיום את מאבקהשיחרור של השחורים. הנציג הוא גבר נחמד, מלא הומור, שריבר אנגלית מצויינת. הוא ביקש אותי למסור ד"ש לשכני-לשעבר, הארייכל ארתור גולדרייך, שנמלט כשעתו מרוס-אפריקה, שם היה חברי-המחתרת. ובכן, ארתור: האיש השחור, שנהג בגי"פ שהעביר אותך בלילה את גבול בוטסואנה, דורש בשלומך.